

Non est enim dubium quin Deus sit extrinseca mensura omnium multo altiori modo quam possit esse intelligentia. Primo ratione summæ perfectionis suæ, simplicissime et eminentissime continentis omnes perfectiones. Secundo, ratione ipsarum rerum omnium, quas in se habet. Tertio, quia omnia entia sunt entia per analogiam ad hoc ens, et per participationem ejus, et omnes substantiæ creatæ similiter sunt participationes hujus substantiæ et non alterius. Quarto, quia, sit sit sermo de mensura secundum se, sic constat Deo maxime convenire, quia est maxime indivisibilis, immutabilis et perfectus; si quoad nos, nobis etiam est notior quam prima intelligentia. Neque oportet ut Deus sit proprie in genere, sed satis est ut habeat convenientiam aliquam formalem, ut præcedenti capite dictum est.

Si quis autem velit assignare mensuram intrinsecam substantiarum contentam in prædicamento substantiæ, non est dubium quin prima intelligentia possit eam rationem subire. Nam habet perfectionem tali muneri accommodatam, scilicet, ut per comparisonem ad illam, cæterarum perfectio mensuretur et cognoscatur. Item suprema species in toto genere animalium, vel viventium, vel corporum, potest esse mensura omnium specierum sub tali genere contentarum, servata proportione; ergo et prima species totius generis substantiæ poterit esse reliquarum mensura. Dices: mensura, secundum Aristotelem, debet esse minima; perfectio autem Dei vel Angeli non est minima, sed magna, vel infinita, ex qua parte magis repugnat Deo ratio mensuræ, quia infinite atque ita æqualiter superat omnia. Respondetur: mensura quanta debet reduci ad minimam aliquam quantitatem, ut sit aliquo modo indivisibilis; tamen mensura perfectionis non debet esse minima, sed summa, maxime autem indivisibilis et simplex. Infinitas vero non obstat, quia inæqualiter a creaturis participatur, et ita ex parte earum est inæqualis accessus ad illam Dei magnitudinem, et hoc modo per illam mensurantur.

CAPUT V.

DE OPPOSITIONE INTER UNUM ET MULTA.

Quæst. 1. Prima quæstio hic est, quomodo unum et multa opponantur, quam breviter tractamus disput. 5, sect. 6.

Q. 2. An unum sit prius multitudine, et divisio indivisione, *ibid.*, sect. 7.

Q. 3. An idem et diversum adæquate dividant ens, et quomodo opponantur, *disp.* 7, sect. 3; et inde constat quid sit dicendum de simili et dissimili, æquali et inæquali; hæc enim omnia eandem proportionem servant.

Q. 4. Quo modo intelligenda sit illa propositio: *Ea genere differunt, quorum non est materia una*, *disp.* 35, sect. 2.

Q. 4. An genera diversorum prædicamentorum dicenda sint proprie differre, vel esse diversa. Aristoteles enim hic primum insinuat, ac communiter censentur primo diversa. Sed de hac re satis disputat. 32, sect. ult., disputatione 39, sect. ult., nonnihil *disp.* 4, sect. 1 et 2.

Cætera, quæ de diversitate ac differentia hic dicuntur, a Philosopho sufficienter tractantur, et insinuata etiam sunt supra, *lib.* 5, *cap.* 9 et 10.

CAPUT VI.

DE CONTRARIETATE.

Hinc ad finem usque libri agit Aristoteles de oppositis, et præsertim de contrarietate, quæ resparum difficilis est, et fere dialecticorum propria, et ideo pauca in hoc opere de oppositis disputamus. Ea vero quæ necessaria visa sunt, inter disputandum de qualitate, in quo solo genere propria contrarietas reperitur, dicta sunt, *disp.* 45, per totam. Oppositio vero relativa in disputatione de relativis, quæ est 47, proprium locum habet. De negatione autem et privatione, in ultima disputatione de entibus rationis dicimus.

Quæst. 4. In hoc ergo capite disputari posset primo de illa propositione, quæ in principio capituli supponitur: *Ubi datur major et minor distantia, datur etiam maxima seu summa*. Videtur enim non esse in universum vera, nam in numeris est major et minor distantia; magis enim distat binarius a quinario quam a ternario; et tamen non datur maxima. Idem est in figuris et in speciebus rerum substantialium; magis enim distant inter se homo et leo quam leo et equus, et tamen non datur maxima distantia, quia data quacumque specie perfecta, potest dari perfectior. Item non sequitur: Datur major et minor distantia; ergo potest dari minima. Ergo nec sequitur dari maximam. Patet antecedens, quia inter extrema maxime distantia possunt in infinitum multiplicari media magis et minus distantia, ita ut nunquam

perveniatur ad ultimum, quod minime possit distare ab extremis; ut calor summus et minimus in intensione (supposito quod dentur) maxime distant, et dantur inter hos quidam magis, alii minus distantes, et tamen nullus datur calor distans a summo qui minime distet. Denique in quantitate datur major et minor pars, et tamen non datur maxima aut minima, et ideo dari potest major vel minor inæqualitas, non tamen maxima.

Respondeo, argumenta convincere conclusionem non esse formalem, sed solum in iis tenere in quibus non datur processus in infinitum. Supponit autem Philosophus de facto non dari hunc processum in speciebus rerum aut qualitatum, et ideo non probat specialiter illationem; sed tanquam certum sumit, sicut datur in qualitatibus, verbi gratia, major et minor distantia, ita etiam dari maximam. Quod inductione et experientia confirmat ex proximis terminis mutationum, quæ fiunt inter aliquos ultimos terminos, et maxime distantes. Denique, secluso processu in infinitum, qui solum datur aut in rebus possibilibus, de quibus non est sermo, aut in divisione continui, vel aliqua proportione quæ inde resultet, ut fere in omnibus exemplis adductis fit, secluso (inquam) hoc processu, optima est illatio. Unde D. Thomas in Comment. non aliter eam probat, nisi quia non datur processus in infinitum. Et eodem modo inferri potest dari minimam distantiam, si versus alterum extremum non detur ille processus.

Et præterea ex villationis, non inferitur dari maximam distantiam positive, sed negative tantum, id est aliquam, qua nulla sit maior; hoc autem evidenter inferitur ex eo quod non proceditur in infinitum. Quod vero illa sit tantum quæ cæteris sit major, et quod sub eodem genere non possint dari duæ distantia specierum inter se repugnantium seu oppositarum æque distantium, non potest satis colligi ex illo antecedente, neque ex negatione processus in infinitum, ut per se constat. Fortasse vero ad contrarietatem sufficit distantia maxima illo modo; tantum enim distare videtur justitia ab injustitia, sicut temperantia ab intemperantia, et utraque distantia est sub genere habitus moralis. Et sub genere vitii tantum distat prodigalitas ab avaritia, sicut temeritas a pusillanimitate. Itaque, licet in una veluti linea et latitudine, extrema maxime differant, non tantum negative, sed etiam positive comparatione me-

diorum, tamen secundum diversas lineas et considerationes possunt esse plures distantia maximæ etiam sub eodem genere prout ad contrarietatem sufficit, ut declaratum est.

Q. 2. Secundo, potest inquiri an bona sit definitio contrarietatis quæ ex hoc capite sumitur, scilicet, est: *Maxima distantia eorum quæ sub eodem genere maxime differunt, et ab eodem subjecto se compellunt*. Ita enim fere omnes expositores definitionem colligunt, et ita censendus est Aristoteles alias definitiones, quas hic refert, probare, ut huic æquivaleant; de quo *disp.* 45 dictum est.

Q. 3. Ubi etiam tractamus quæstionem illam, an contrarietas in solis qualitatibus reperitur, quoniam definitio videtur etiam aliis convenire, nisi aliquid subintelligatur.

Q. 4. Item an uni unum tantum contrarium sit, et quomodo media opponantur extremis et inter se.

Q. 5. Præterea, quomodo extreme contraria sint in mediis, vel possint esse simul in eodem subjecto.

Q. 6. Et ea occasione ibidem agitur de contrariorum permitione. De eorum vero intensione et remissione agimus in *disp.* 46.

CAPUT VII.

DE DIFFERENTIA INTRA CONTRARIETATEM ET ALIAS OPPOSITIONES.

In hoc capite nihil fere occurrit notatione dignum. Nam quod Aristoteles ait, primam contrarietatem esse habitum et privationem, hunc habet sensum, omnia contraria esse aliquo modo privative opposita, et illud esse quasi radicem suæ oppositionis. Duobus autem modis potest intelligi in contrarietate includi privativam oppositionem, scilicet, vel quia unum contrarium infert privationem alterius, vel quia unum est imperfectum et deficiens respectu alterius, et ideo ad illud per modum privationis comparatur; et utrumque verum est, hoc autem posterius intendit Philosophus.

Quod etiam hic dicitur, inter privative opposita dari medium, ita intelligendum est ut in ipso medio recedatur a proprietate privationis; datur enim medium tum formæ, tum etiam aptitudinis ad formam: de qua re latius in prædicto loco.

CAPUT VIII.

QUOMODO UNUM UNI CONTRARIUM SIT.

Hæc res tractatur a nobis dicta disp. 43. Quod vero hic Aristoteles tractat de æquali, quomodo opponatur duobus, scilicet, majori et minori, difficultatem non habet; opponitur enim quasi relative, seu potius per carentiam ejusdam relationis, quam posset habere, et ideo ait Aristoteles opponi quasi privative. Ait etiam illam oppositionem posse reduci ad eam, quæ est inter unum et multa; quia æqualitas in unitate fundatur, magnum autem et parvum in carentia illius unitatis, seu in varietate magnitudinis vel quantitatis.

CAPUT IX.

QUOMODO UNUM OPONATUR MULTITUDINI ET NUMERO.

Quæstio 1. In hoc capite dubitationem habet quod ait Aristoteles, multitudinem comparari ut genus ad numerum, et numerum addere multitudini rationem mensurati seu mensurabilis per unitatem; ideoque multitudinem opponi uni quasi contrarie vel privative, numerum vero opponi relative. Et ratio difficultatis est, quia, sicut omnis numerus est multitudo, ita omnis multitudo est numerus; quo modo ergo multitudo se habet ut genus ad numerum? Item omnis multitudo unitatibus constat; ergo per unitatem mensurari potest; non ergo in hoc differt a numero. Hic locus dupliciter explicari potest: primo, ut Aristoteles hic sentiat solam multitudinem, ex rebus quantis constantem, esse numerum, ac mensurabilem unitate quantitativa, solamque hanc esse principium numeri; ideoque multitudinem appellari genus vel quasi genus, quia comprehendit numerum quantitativum, et omnem multitudinem transcendentalem. Secunda interpretatio est, numerum significare multitudinem definitam ac terminatam; multitudinem vero abstrahere, et de se comprehendere etiam infinitam multitudinem; et ideo numerum dicere multitudinem mensurabilem unitate; multitudinem vero abstrahere, quia multitudo ex vi hujus communis rationis potest esse immensurabilis. Quod horum sit magis ad mentem Aristoteles, non videtur ab ipso satis declaratum. Prior tamen expositio est D. Thomæ et communis. Juxta quam hic est sermo de mensura quantitativa et sensibili. Quid autem in re verum sit, tractatur disp. 41, sect. 1.

CAPUT X.

MEDIUM INTER CONTRARIA ESSE EJUSDEM GENERIS EX ILLISQUE CONSTARE.

Quæstio 1. Primo, quæri potest de quo genere contrariorum loquatur hic Aristoteles. Et non est quæstio de modo per abnegationem extremorum, tum quia certum est hoc medium non constare illo modo ex extremis, et ab illo non posse verificari alia, quæ hic Aristoteles de medio docet; tum etiam quia inter privative et relative opposita invenitur hoc medium; quod hic Aristoteles negat. Certum est ergo hic loqui Aristotelem de medio positivo, quod est aliqua forma positiva media inter extreme contrarias. Hoc autem medium triplex videtur reperiri: unum, per formalem missionem contrariorum in gradibus remissis, ut est tepiditas; alterum, per virtualementiam seu participationem extremorum, ut sunt colores medii inter extremos; aliud denique per recessum ab utroque extremo, ut virtus inter duo extrema vitia.

Quæri igitur potest an, quæ Aristoteles hic docet de medio, vera sint absolute et universe de medio formali seu positivo, an de aliquo horum in particulari. Aristoteles enim nihil distinguit, et doctrinaliter loquitur; unde videtur sermo ejus esse universalis. At obstare videtur quod medium tertii generis non potest vere dici constare ex extremis, nec esse in eodem genere cum illis, neque esse quasi proximum terminum transmutationis ab uno vitio ad aliud extremum; has autem tres conditiones potissime tribuit Aristoteles hoc capite mediis inter contraria.

Sed dicendum, sermonem esse universalem, ut expresse constat præsertim ex fine capitis. Verificatur autem doctrina propriissime de medio primo modo sumpto (quanquam quæstio specialis sit, an tale medium detur, de qua in dict. disp. 43). In medio autem secundo modo satis etiam proprie locum habent duæ primæ conditiones; tertia vero non est ita intelligenda, ut necesse sit medium, per quod proceditur ab extremo in extremum esse semper ejusdem rationis, sed in quibusdam contrariis continget transiri per medium formale seu formaliter continens extrema refracta, in aliis vero per medium virtuale; solum vero accidit hoc posterius, quando qualitates extremæ non possunt formaliter conjungi; de quo etiam in citato loco dictum est.

At vero de medio tertio modo non verificantur dictæ conditiones ita proprie, sed per quamdam proportionem. Est autem considerandum, habitum virtutis, qui est medium inter extrema vitia, posse considerari, vel solum in ratione habitus inclinantis ad talem operandi modum, vel in ratione virtutis et honesti boni. Priori modo habet proprie rationem medii, et ita convenit in genere cum extremis, secundo autem modo minime; unde non opponitur illis ut medium sub eodem genere, sed ut extreme oppositum ratione generis contrarii; quo modo ait Aristoteles capite de Oppositione, in Postprædicamentis, opponi bonum et malum. Unde sub hac secunda consideratione nullo modo constat hoc medium ex extremis. Priori autem ratione licet non proprie constet, sapit tamen aliquo modo naturam extremorum, nam aliquid habet de opere seu inclinatione utriusque extremi. Liberalitas enim inclinatur ad dandum, in quo aliquo modo convenit cum prodigalitate; simul vero inclinatur ad retinendum aliquando, in quo accedere videtur ad aliud extremum. Et hæc etiam de causa, licet non sit necesse transire a vitio ad vitium per virtutem, necesse tamen est transire per quamdam quasi materialem participationem vel imitationem virtutis; nemo enim ex avaro fit prodigus, nisi prius coeperit expendere, quod posset sæpe studiosè facere, si vellet.

Quanquam principium illud: *Non transitur ab extremo in extremum, nisi per medium*, intelligi debet de transmutatione quæ fit per modum physicum ac proprium; nam quæ fit per actus immanentes aut instantaneas mutationes, non oportet ita fieri, ut per se constat.

CAPUT XI.

CONTRARIA ESSE SPECIE DIVERSA, ET SPECIFICAM DIVERSITATEM INCLUDERE DIFFERENTIARUM CONTRARIETATEM.

Quæst. 1. Præcipua quæstio et hujus loci propria est, an differentia dividentes genus in varias species sint contrariae, et e converso an contraria specie differant. Utrumque enim videtur Aristoteles affirmare. Et posterior pars difficultatem non habet, quia clarum est, quæ sub eodem genere contraria sunt, necessario esse specie diversa, nam quæ sunt ejusdem speciei, ut talia sunt, non possunt esse contraria, cum similia sint.

Q. 2. Altera vero pars videtur vel impropria, vel falsa, scilicet, omnes differentias,

dividentes genus in species distinctas, esse contrarias. Alias etiam in substantia et in omni genere esset propria contrarietas; quod falsum est, ut constat ex Aristotele, in Prædicamentis, et ex iis quæ tradidimus disput. 43. Sed dicendum breviter, contrarietatem inter formas físicas esse propriam qualitatum; contrarietatem vero inter formas metaphysicas extendi ad alia genera. Adde etiam hanc contrarietatem, quæ dici potest metaphysica, esse minus propriam, quia genus non comparatur ad differentias proprie ut subjectum a quo mutuo se differentia expellant; sed vocatur contrarietas, quia est repugnantia inter formas positivas, et ita maxime assimilatur proprie contrarietati.

Q. 3. Rursus posset hic obiter inquiri, an genus ita contrahatur per differentias, ut ipsummet in diversis speciebus dividatur, et essentialiter diversificetur. Expresse enim id affirmat Philosophus, ut notarunt D. Thomas, Alens. et alii. Videtur tamen habere difficultatem propter generis unitatem, et univocationem fundatam in re ipsa. Nihilominus sententia Aristotelis verissima est; ex qua habes genus in re non differre ab ea specie in qua contractum est; hæc enim est mens Aristotelis hic, quam latius tractavi disp. 6, sect. 9. Habes etiam hinc principium seu formam a qua sumitur genus, non esse ejusdem essentia in rebus differentibus specie, atque ideo non fuisse in re formas distinctas, a quibus differentia generica et specifica sumuntur, ut late disputatione 15, sect. 10.

Q. 4. Ultimo hic quæri potest an genus et species inter se differant specie, vel sint ejusdem speciei. Aristoteles hic utrumque negandum censet; quod explicui disp. 7, sect. 3.

CAPUT XII.

CONTRARIETATEM ALIQUAM ESSE SINE SPECIFICA DIVERSITATE.

Quæst. 1. Hic statim occurrit quæstio de ipsa assertionem a Philosopho intenta; quoniam videtur repugnare quod contraria non sint essentialiter diversa, ut ex definitione supra tradita colligitur, et ex eo quod dictum est capite præcedenti, quod contrarietas esse non potest inter similia ut talia sunt; quæ vero sunt ejusdem speciei, similia sunt. Sed res est facilis; possunt enim contraria formaliter inter se comparari, ut sunt sub genere sub quo per se constituuntur, vel respectu

subjecti cui denominative tribuuntur. Priori modo differunt specie, ut album et nigrum quatenus talia sunt, et sub colorato per se collocantur, et sic procedit ratio dubitandi tacta. Posteriori modo non causant semper specificam diversitatem in subjecto, et hoc sensu procedit dubitatio, et resolutio Aristotelis in hoc capite. Perinde enim est ac si quævisisset, cur differentiæ quædam inter se oppositæ sint per se respectu subjectorum, et indicent essentialem differentiam inter illa; quædam vero sint per accidens, et solam individualem distinctionem ostendant. Imo interdum neque hanc demonstrant, sed accidentalem mutationem ejusdem individui. In hoc ergo sensu verum est aliquam contrarietatem non constituere specificam diversitatem in subjecto.

Reddit autem Aristoteles rationem, quia quædam contrarietas sequitur formam, et illa est per se, et ad essentialem differentiam pertinet; alia sequitur materiam, et hæc est vel individualis, vel accidentaria. Ubi solum notetur, aliquid posse consequi materiam ut per se ac necessario connexum cum essentiali materiæ secundum se, et contrarietas, quæ sic sequitur materiam, etiam facit essentialem diversitatem, ut de corruptibili et incorruptibili dicitur capite sequenti. Et ratio est, quia etiam materia pertinet ad essentialitatem rei. Aliquid vero dicitur consequi materiam, quia ex dispositionibus vel mutationibus materiæ consequitur; nam quia materia est passiva potentia, est principium et radix omnium extrinsecarum mutationum. Contrarietas ergo quæ hoc modo ex materia sequitur, est vel accidentaria omnino, si ab extrinseco mere per accidens eveniat, vel ad summum individualis, si ex peculiari et individuali dispositione materiæ consequatur, ut est conditio sexus feminini vel masculini, de qua in particulari hoc capite Aristoteles quæstionem proposuit.

CAPUT XIII.

CONTRARIETATEM INTERDUM ESSE INTER EA QUÆ DIFFERUNT GENERE.

Hic solum occurrit quæstio de illa propositione: *Corruptibile et incorruptibile differunt genere*, quo sensu vera sit; quæ tractata est disputat. 35, et in superioribus sæpe notata est.

LIBER UNDECIMUS METAPHYSICÆ.

In toto hoc libro nihil novum Aristoteles docet, sed in summam quamdam redigit quæ in superioribus libris tradiderat, adjungens multa ex iis quæ in libris Physicorum docuerat, et ideo fere omnes interpretes et scriptores nullam quæstionem circa totum hunc librum movent, neque aliquid notant, præter ea quæ ad textus intelligentiam conferunt. Quæ D. Thomas præter alios satis perspicue docet.

In duobus ergo primis capitibus proponit iterum Philosophus quæstiones fere omnes quas libro tertio proposuerat, nihil definiens; quare iterum eas hic repetere supervacaneum duco.

In capitibus 3, 4, 5, ea resumit quæ in toto lib. 4 latissime tradit; nimirum in tertio capite proponit hujus scientiæ objectum, et analogiam entis, secundum quam ait posse unum objectum hujus scientiæ constitui, ad quam proinde pertinet prima principia primasque rerum causas, proprietates et oppositiones considerare. Ubi obiter attingit, quo modo inter privative opposita possit esse medium, quod jam notatum est in lib. 10, circa cap. 7. In quarto vero et quinto defendit Aristoteles veritatem illius principii: *Impossibile est idem de eodem simul affirmari et negari*; nihilque addit iis quæ in libro 4 dixerat. Obiter vero in cap. 3 attingit quæstionem de continuitate alterationis et augmentationis. De qua re in disput. 46 aliqua tractamus.

Rursus in sexto capite repetit quod sit munus et objectum hujus scientiæ, attingitque divisionem illam scientiæ in speculativam et practicam, et hujus in activam seu mechanicam et activam seu moralem, illius vero in physicam, mathematicam et metaphysicam; quam etiam tradiderat in libro 6. Et hac occasione declarat diversos modos definiendi physice et metaphysice per materiam et sine materia, de quibus latissime in 7 libro dixerat. Hic etiam repetit propositionem, quam circa lib. 6, c. 2, notavimus, quod, scilicet, si nulla est substantia separata a materia, scientia naturalis ac physica est omnium prima, quam etiam declaramus loco ibi notato. Denique in eo capite habet propositionem hanc, *Si aliqua est in rebus natura et substantia separabilis et immobilis, in eo ordine divinitatem esse, et hoc* (inquit) *erit primum et*

principale principium. Quæ notanda est pro iis quæ de mente Aristotelis de primo principio disputamus disput. 29, sect. 2; cui conjungi potest illa, quam in cap. 2 (licet disputando) proponit, ubi ait a peritioribus philosophis positum esse aliquod tale principium, talemque substantiam: *Quo namque pacto, ait, ordo erit non existente aliquo perpetuo, separato et permanente?*

Deinde in capite 7 repetit Aristoteles quæ libro 6 Metaphysicorum docuerat, nimirum, ens per accidens et ens verum sub scientiam hanc non cadere, et hujus occasione recolligit etiam quæ de contingentibus effectibus fortuna et casu, tum ibi, tum etiam 2 Physicorum docuerat; de quibus in superioribus jam sunt signata disputationum loca; nam de vero ente dicimus disp. 8, de contingentia vero in disput. 19.

In reliquis capitibus, ab 8 usque ad 11, recapitulat Aristoteles multa ex iis quæ in Physic., a 3 libro usque ad 6, docuerat. In capite enim octavo definitionem motus investigat, et quo modo ad mobile, ad moventem, ad actionem et ad passionem comparatur, et eandem doctrinam habet quam in 3 Physicorum, quam nos prout ad metaphysicum spectare potest, tractamus in disputatione 48 et 49, quæ sunt de actione et passione. Hac occasione, aliqua tangit Philosophus de actu et potentia, quæ in disputatione 43 fuse tractantur.

In nono autem capite repetit quæ de infinito docet libro 3 Physic. et in lib. de Cælo. Solum adverto, hic Philosophum extendere aliquantulum sermonem, et probare non posse esse infinitum, non tantum in corporibus sensibilibus, sed simpliciter in entibus etiam separatis. Verumtamen semper supponit infinitam esse passionem rei quantæ, et ita nihil affert quod infinitati Dei obstare possit.

In capite decimo, materiam de motu prosequitur, varias species motuum ac mutationum distinguens. In quo solum observa, cum inductione omnium prædicamentorum ostendat, solum ad quale, quantum, et ubi esse mutationem, cumque per cætera discurrat, solum Quando, habitum, et situm omittere; fortasse quia de Quando et de motu seu passione eandem rationem esse censuit, quod tempus sit passio motus; habitum autem et situm sæpe prætermittit (ut supra lib. 5, cap. 7, notavimus) tanquam parvi momenti et impropria, parumque a cæteris diversa.

Tandem in cap. 11 Aristoteles recolligit explanationem quorundam terminorum, quibus uti solemus in his rebus quæ motum circumstant; ut esse simul vel separata, tangi, consequenter se habere, contiguum vel continuum esse, et similia, quæ in lib. 5 hujus operis, et lib. 5 Physicorum, cap. 11, tradita sunt, et neque expositionem, neque disputationem requirunt.

LIBER DUODECIMUS METAPHYSICÆ.

CAPUT I, II, III, IV ET V.

In his quinque primis capitibus repetit Aristoteles, et in summam redigit ea quæ superioribus, lib. 7, de substantia et principiis ejus tractaverat, et multa, quæ in primo libro Physic. docuerat. Nam capite primo solum proponit, metaphysicam scientiam primo ac præcipue de substantiis disputare, quæ est res perse perspicua, et ab ipso sæpissime repetita, quam in disputatione prima seu proœmiali fusius declaramus.

In capite secundo, post divisionem substantiæ in sensibilem, et separabilem, seu insensibilem et incorruptibilem et æternam, proponit tria principia rei naturalis et substantiæ sensibilis, et ex profeso probat dari materiam; additque eam communem esse omnibus corporibus, non tamen eandem, quæ omnia dictis locis dixerat; eaque tractamus in disputatione 13.

Quæst. 1. Hic vero disputari poterat, an secundum Aristotelem sit possibilis creatio, quia hic significat ex non ente simpliciter nihil fieri, de quo in disp. 21 dictum est.

Q. 2. Item disputari poterat an secundum Aristotelem omnes substantiæ immateriales sint immobiles; ita enim hic eas appellat; de quo disputatione 35.

Q. 3. Deinde in capite tertio ostendit, præter materiam necessarias esse formas, non separatas, ut Plato ponebat, sed materiam informantes, quæ licet non proprie generentur, sed composita ex illis et materia, non tamen antea sunt quam generatio fiat; quæ etiam in lib. 7 dicta fuerant, et tractantur disp. 15. Proponit vero hic Aristoteles gravem quæstionem, scilicet, esto forma non sit ante generationem, an post corruptionem totius maneat; et absolute respondet, in quibusdam nihil obstare quin ita sit, scilicet, in anima intellectiva, *nam in cæteris* (ait) *fortasse id impossibile est*. Sed hanc considerationem remittimus in libros de Anima.